

Menas & Literatūra & Mokslas

2005 SAUSIO 15 d.

DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

Nr. 11 (3)

1991 m. Sausio 13–ajai prisiminti

ALEKSANDRAS RADŽIUS

SAUSIO 13–OJI

*Kražiai iš naujo pasikartojo
Neverkė motinos,
nešarojo.
Rožinio sveikamariją
kartoję...
kartoję...*

*Neverkė seserys,
neimanavo.
Rankom susikabinę
tėviškės dainą
dainavę...
dainavę...*

*Tanko geležys virpa,
kopdamos sunkiai į kalną,
tankisto pirštai suvirpo,
lauždami šiltą duoną:
mūsų motulė ją kepė,
mūsų sesulė dalino*

*Prie barikadų
plieno nereikia,
ugnies tik tiek, kad
rankos sušiltų.
Reikia dar žodžio,
reikia dainos,
kad išsigtų
plienas kovos.*

*Be žemės
nebūtų mūsų,
be žodžio
nebūtų Žemės.
Viešpatie,
tai tavo Kraujas
sruvena mūsų gatvėmis,
Viešpatie,
tai tavo Kūnas
prikaltas kulkomis prie žemės.*

*Lengva jums
persauti jauną krūtinę,
lengva jums
tankais sutraiškyti kūnus,*

*bet kaip jūs peršausit
lietuvišką žodį?
Kaip jūs sutraišysit tankais dainą?
Kaip išsproginsite giesmę?
Ji kyla ir kyla vyturėliu,
ir skamba Vilniaus bokštai,
skamba Neris ir slėniai,
visas Nemunas gaudžia.*

SES. ONA MIKAILAITĖ

Daugmaž prieš 70 m., 1933 m. pavasarį, Dotnuvos Žemės Ūkio akademijoje studentų ateitininkų korporacija „Gabija“ surengė moters inteligentės teisimą. Lietuvos katalikė inteligentė moteris buvo kaltinama įvairiais nusižengimais: per mažai domisi grynuoju mokslu ir nerodo šioje srityje kūrybinio veržlumo; nesistengia protingai tvarkyti savo gyvenimo, per daug seka madas ir, nepažindama pati savęs, akiai seka vyrus. Be to, ji dar nėra padariusi ryškesnės teigiamos įtakos Lietuvos visuomenei, neįstengė savarankiškai pasireikšti. Dar buvo metamas kaltinimas dėl moterų tuštybės ir savitarpio nesolidarumo.

Lietuvė moterį inteligentę atkakliai gynė ypač dvi Lietuvių Katalikų moterų draugijos žymios veikėjos – dr. Veronika Karvelienė ir Stefanija Ladigienė. Jos tvirtino, jog neteisinga moteris kaltinti, nes jos nebuvo skatinamos prie veiklaus, savarankiško gyvenimo, buvo slopinama moters iniciatyva. Moteris inteligentė dar nesukubo parodyti savo sugebėjimų ir, be to, didelė moters padarytų nuodėmių dalis tenka vyrams... Moteris nėra išsigimusi, ji kencia, sumindžiota vyro aistrų. Esamomis sąlygomis ji jau yra daug nuveikusi, ypač organizacinių darbų, tačiau ji nesiafišuoja kaip vyrai ir todėl jos darbai dažnai nekeliami viešumonai.

Teismo nuosprendis buvo toks: moteris inteligentė išteisinama, atsižvelgiant į sunkias ir nepalankias dabartinio gyvenimo sąlygas, kuriose visgi ji yra nemažai nuveikusi.

Ir štai, po 70-ties metų dr. Aldona Vasiliauskienė, Vilniaus universiteto dėstytoja rašo apie moteris Lietuvių katalikų mokslo akademijos veikloje (*Lituanus*, 2000, nr. 1, p. 59–73), kur iš 600 priklausančių LKM akademijai, pusė narių sudaro moteris.

Pirmoje LKM akademijos konferencijoje 1922 m. įkurtas moterų sekcija, kuriai vadovavo dr. V. Karvelienė, o antrajame suvažiavime sekcija įteisinta visam laikui ir jai pirmininkauti išrinktos dr. O. Narušytė, teisininkė O. Beleckienė, tarptau-

tinės teisės daktarė O. Labanauskaitė. Nuo tada moteris mokslininkės vis aktyviau ir gausiau ėmė dalyvauti akademijos veikloje: jos nagrinėjo tokias temas, kaip moterų emancipacijos eigą bei katalikų moterų mokslines užduotis. Sovietmečiu ši veikla Lietuvoje nutrūko, tačiau ji tęsiama išeivijoje, kur lietuvės katalikės moteris dirbo įvairiose profesijose ir reiškėsi LKMA suvažiavimuose, skaitydamos pasakaitas įvairiausiomis mokslinėmis temomis.

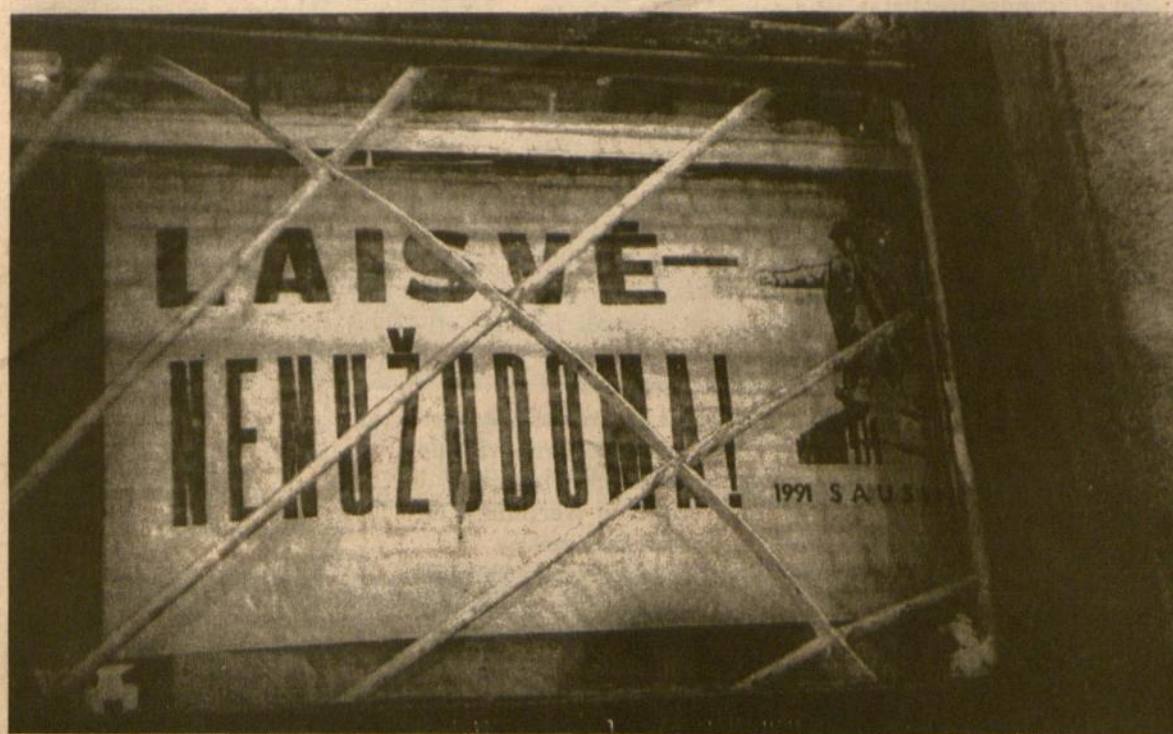
Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, LKMA sugrįžo į tėvynę ir paskutiniuoju dešimtmečiu lietuvės katalikės inteligentės sparčiai stumiasi pirmyn mokslinio darbo bei visuomeninio veikimo srityse. Štai 1993 m. prof. Aldonai Šlepetytei–Janaičienei Vatikano suteiktas žymuo „Pro Ecclesia et Pontifice“ už katalikišką veiklą.

Dalia Marcinkevičienė, pirmininkaujanti Vilniaus universiteto studijų centrui, 2003 m. rašė, jog pastaruosiu dešimtmečiu lietuvės moteris yra pasiekusios pasigėrėtinų rezultatų mokslo bei pedagogikos srityse. Ji pateikia įdomias statistikas: 47 proc. dėsto socialinius mokslus, o 54 proc. humanitarinius. Jos nuomone, Lietuvos moterų viešąją veiklą skatina vyrų neveiklumas. Sovietmečiu moterims teko itin sunki našta – jos buvo atsakingos už kone viską šeimoje ir visuomenėje. Atgavus laisvę, moteris geriau prisitaikė prie esamų sąlygų. Po sovietinėje Lietuvos visuomenėje kaskart ryškėja vyrų krizė: neįstengdami prisitaikyti, vyrai tampa pasyvesni ir linksta į depresiją. Tuo tarpu moteris doro sumanumą, darosi vis labiau savarankiškos bei sugeba kurti sau nepriklausomą gyvenimą. Jos drąsiai rieškiasi viešame gyvenime, nors vengia „feminizmo“ (Lithuanian papers, 2003, no. 17).

Algimanta Žukauskienė, jau penktą sezoną vedanti Vilniaus populiarią televizijos laidą „Moterų laimė“, vieno laikraščio pokalbio metu pasisakė, jog „Lietuvos moterų likimai yra įdomesni nei vyrų, jos kabinasi į gyvenimą. Vyras yra tik šalia tos moters. Bet tik tas mūsų mentalitetas per daug patriarchalinis. Sociologai, tyrę moterų ir vyrų padėtį Lietuvoje, padarė išvadą, jog Lietuvai reikia šiek tiek feminizmo, gerąja prasme – tokio sveiko, pakeliantio moterį“ (Iš interviu *Amerikos lietuvių*, 2004, liepos 24, nr. 30).

Gausūs ir gražūs nūdienos lietuvių moterų pasiekimai iš tikrųjų pastatyti ant pečių tarpkario inteligentių moterų, įsijungusių į visuomeninę veiklą ir daug prisidėjusių prie tuometinės Lietuvos kultūrinio bei socialinės pagalbos darbų. Tačiau ir našią moterų veiklą Lietuvoje išugdė Lietuvių katalikų moterų draugija, kuri iki 1940 m. buvo išplitusi po visą kraštą, turinti 42,000 narių 410 skyriuose. Į šią draugiją dažnai įstodavo jaunos moteris iš studentų ateitininkų gretų.

LKM draugijos eilėse dirbo

Prano Abelkio nuotr.

būrys iškilių moterų, kurių vardai skamba iki pat mūsų laikų. Ši draugija joms atvėrė duris ir į kitas organizacijas kaip, pvz., Lietuvių katalikų mokslo akademiją.

Viena tokių iškilių veikėjų buvo Magdalena Galdikienė (1891–1979), vadovavusi LKM draugijai daugmaž 20 metų ir buvusi išrinkta į Seimą. Ją prisimena jos bendradarbi ir globotinė Ona Beleckienė: „M. Galdikienė LK moterų draugijai pirmininkauti pradėjo 1917 m. ir tą našta tempė daug metų be atlyginimo ir kokios nors materialinės naudos, dažnai net iš savo kišenės paremdama pinigais draugijos reikalus... Ji ne tik pirmininkavo tuo pat laiku buvo *Moters* redaktorė, Kat. moterų sekretoriato pirmininkė, Kataliko veiklos centro moterų atstovė ir dar buvo kviečiama, visur kur reikėjo prisidėti reikšmingu ar kūrybiniu darbu... Ji buvo žmogus plataus diapazono, gilaus tikroviškumo, neišpasakytos ištvermės ir ištikimybės savo darbui – savo idealams ir siekimams“ (iš neseniai Lietuvoje išspausdintu O. Beleckienės atsiminimų).

Iš LKM draugijos centre valdybos narių pažymėtos dr. V. Karvelienė, dr. M. Ruginienė, St. Ladigienė, E. Gvildienė. Centro valdybos sekretorė Apolonija Sereikytė (1907–2002) pasižymėjo dideliais organizaciniais sugebėjimais. Dirbusi ketverius metus, visus nuste-bino 1936–ųjų rudenį įstodama į Nekaltos Pr. Marijos vienuolyną Marijampolėje. Tuomet ji nežinojo, jog tas žygis bus pradžia odisėjos, ją vedančios anapus Atlanto, kur ji dirbs savos vienuolijos bei lietuviškos išeivijos naudai Amerikoje. Draugijos reikalų vedėja buvo Adelė Dirsytė (1909–1955), kuri už šią katalikų moterų ir už ateitininkų veiklą vėliau tapo Sibiro kankine. Mergaitių globos sekcijoje sumaniai dirbo Ona Gaigalaitė–Beleckienė (1906–1989).

1933 m. Stefanija Ladigienė rašė apie anų laikų sąlygas, ragindama moteris burtis ir mokytis drauge dirbti: „Gyvename blogus laikus. Žmonės piktai, gyvenimas sunkus, pinigų trūksta, visus vargina nekantrumas. Širdys suakmenėjo, kiekvienas nori, kad tik jam būtų gera, o apie kitus

visai nenori galvoti...“ Toliau ji kalba apie moters apsaugą ne vien savo šeimoje bei artimoje aplinkoje, bet ir einant į visuomeninę veiklą: „Jai reikia eiti į draugijas, kad jose bendromis jėgomis galėtų atlikti tuos užsibrėžtus uždavinius. Čia jos gali sustiprėti dvasia, tvirtiau išpareigoti ir surasti naujų jėgų vykdyti savo apsaugai misijai... Ne be reikalo tiek daug gražių vilčių moterų rankoms yra patikėta; jos daug gali, jos turi reikiamos ištvermės ir drąsos; jos turi jautrumo ir išmanymo...“ (Esame: dieno-raštis, atsiminimai, laišškai: Vilnius 2003; išleido Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras). Pati Ladigienė dirbo su pavasarininkais, ateitininkais, Lietuvių kat. moterų draugijoje, Moterų komitete tėvynei ginti ir buvo išrinkta į Seimą. Rašė straipsnius, redagavo kelis leidinius.

Ona Beleckienė, kuriai teko drauge su Ladigiene dirbti ir bendrauti, savo atsiminimuose taip pat prisimena našią anų laikų veiklą, į kurią buvusi įtraukta: „veikla apėmė visas šeimos ir visuomeninio gyvenimo sritis – tautinę, religinę, švietimo, socialines globos, motinos ir vaiko sveikatos apsaugos, ekonominę ir kultūrinę. Tiems darbams reikėjo žmonių: veiklių, energingų, negailintų savo širdžių ir jėgų, kad gyvenimą galėtų gerinti ir gražinti. Draugija pasirinko šūkį: 'Tiesa ir Meilė' – pagal Kristaus žodžius: 'Tiesa išlaisvins jus!' igavo gilią gyvenimišką prasmę, o nesavanaudiška meilė praskynė kelius į visuomenės ir valstybės gyvenimą“ (iš O. Beleckienės atsiminimų).

Sovietams okupavus Lietuvą, ši daugiašakė veikla nutrūko, o žymesnėms veikėjoms dar teko eiti skaudžių kančių kelius Sibiro lageriuose bei tremtyje. Jų veiklą apvainikavo didvyriška kancija.

Ona Gaigalaitė–Beleckienė su dukrele buvo suimta 1941 m. birželio 14 d. savo bute Kaune. Tuo metu ji buvo jauna, 35-erių metų moteris. Išvežta į Sibirą, ji drauge su Uršule Starkiene, taip pat buvusia LKM draugijos veikėja, 15 metų išgyveno Sibiro tremties kancias, kol pagaliau 1956 m. buvo leista grįžti į Krauną.

1946 m. kovo mėnesį suimta generolo Kazio Ladigos žmona Stefanija (vyras jau buvo sušaudytas), tuo metu buvusi 45-erių metų. Sibire iškentėjo 11 metų – iki 1957-ųjų, kuomet grįžo Lietuvon. Daugmaž tuo pat metu, Vilniuje gyvenusi Ladigienės bute, areštuota ir Lukiškėse įkalinta mokytoja Adelė Dirsytė, dėsčiusi vokiečių kalbą Salomėjos Nėries gimnazijoje. Nuteista Sibiro griežto režimo lageriu 10-čiai metų, išvyko būdama 37-erių ir mirė Sibiro taigose, nesulaukusi savo išlaisvinimo dienos.

Stefanija Ladigienė drauge su Adele Dirsyte kalėjo Lukiškėse su 50–60 kitų moterų ir mergaitių, uždarytų vadina-moje „cigankoje“, kur iš trijų pusių siena, o iš ketvirtos geležiniai virbai. Dar 1936 m. vienoje moterų konferencijoje St. Ladigienė kalbėjo: „Jokia išorinė prievarta, kalėjimai ir pančiai negali padaryti mus nesamais – mes esame“ (iš knygos *Esame*).

Viena kalinių, gimnazistė Zina Viščiūtė, pasakoja apie anas baisias dienas:

„Vos spėjus apsidairyti, prie manęs priėjo viena ir klausia: Kiek? Išgirdusi, kad dešimt, nusišypsojo. (Nenusimink, busime kartu, čia mūsų daug). Tai buvo aukšta moteris, giedrių, gilių akių, skambaus balso, jauna, bet jau sidabrinėmis gijėmis plaukuose – ponja Stefanija Ladigienė, generolo K. Ladigos žmona, šešių vaikų motina. Taip, mūsų daug. Pasienio gultuose greta jos A. Dirsytė – tyli, vis mąstanti, stebinti mokytoja. Kitame pasienyje taipgi mokytoja nuo Ukmergės, Marija Pociūnaitė, kuri priglaudė mane po savo užsiklojimais...“

Nukelta į 2 psl.

TURINYS

Lietuvės moteris nepalaužiamos.

Galimybės paminėti prel. M. Krupavičiaus sukaktį. Mokslinė konferencija.

Gyvenu menai.

Nuotaikingas kalėdinis koncertas Lemonte.

Barikados ant Žvėryno tilto, saugančios privažiavimą prie Aukščiausiosios tarybos rūmų 1991 m. sausio 13 d. V. Gulevičiaus (Elta) nuotr.

Galimybės paminėti M. Krupavičiaus 120–ąsias metines

ROMUALDAS KRIAUCIŪNAS

„Jis buvo didis lietuvis, didelis patriotas, didis mūsų politikas ir visuomenininkas, o tauotoje tokių vyrų retai pasitaiko“, – gen. Stasys Raštikis.

„Bet ir budamas idealistas, jis matė, ko Lietuvai realiai reikia, ir dirbo jai, kaip realistas: vadovavo įstatymų kūrimui, aprūpino žmones žeme, kėlė žemės ūkio kultūrą. Jo darbų pagrindinis motyvas – lietuvių tautos ir žmonių gerovė“ – biografas Petras Maldeikis.

„Jis buvo seimų laikų žymiausias Lietuvos politikas ir visuomenės veikėjas. Šitas valingas, veiklus, ryžtingas ir materialiai svarus žmogus įrašė neišdildomomis raidėmis savo vardą politinėje ir socialinėje Lietuvos istorijoje...“ – prof. Stasys Šalkauskis.

Tai trijų asmenų atsiliepimai apie prel. Mykolą Krupavičių, kurio 120–sias gimimo metines šįmet švenčiame. Pernai gegužės mėn. Vilniuje buvo paminėtos, ką tik jau cituoto filosofo, kultūrologo, pedagogo Stasio Šalkauskio 110–osios gimimo metinės. Šia proga konferenciją surengė Lietuvos Mokslo akademija, Lietuvių katalikų mokslo akademija, Filosofijos-sociologijos institutas, Vytauto Didžiojo universitetas ir Valstybės statistikos departamentas. Ar panašaus pripažinimo ir pagerbimo nėra užsitarnavęs prel. Mykolas Krupavičius?

Vis plečiasi mintis kompleksiskai įvertinti M. Krupavičiaus veiklą ir labiau įamžinti jo vardą Lietuvoje. Pradžiai to-

kio įamžinimo sumanytojai siūlo svarstyti šiuos klausimus: Sukurti M. Krupavičiui skirtą internetinę svetainę. Vienoje vietoje sukaupti ir sutvarkyti jo archyvą.

Paruošti ir išleisti monografiją. Pastatyti paminklą Lietuvoje. Išleisti jam skirtą pašto ženklą.

Sukurti apie jį dokumentinį filmą. Jo vardu pavadinti gatves, mokyklas.

Išsteigti jo vardo premiją, stipendijas.

Kitos galimybės: Pastatyti jo vardo biblioteką. Pasirūpinti M. Krupavičiaus palaiškų perkėlimu į Lietuvą.

Pasirūpinti jo įvertinimu už žydų gynimą karo metais.

Įvertinti informaciją apie M. Krupavičių Lietuvos mokyklose – jei reikia, ją papildyti.

Paruošti televizijos laidų ciklą.

Tikimasi, kad pasiūlymų bus daugiau, o jau išvardinti bus sureišuoti, atrinkti bei sukonkretinti.

Siomis dienomis abiejose Atlanto pusėse yra kontaktuojami asmenys, norint sužinoti jų nuomonę šiuo klausimu ir kviečiant išsijungti į šį projektą. Negalint asmeniškai išsijungti, yra prašomi surasti savo partijoje ar organizacijoje aktyvų asmenį, kuris domėtųsi šiuo klausimu. Siūloma suorganizuoti visuomeninę komisiją prel. Mykolo Krupavičiaus įamžinimo projektui paruošti ir įgyvendinti. Galvojama, kad šis pla-

nas galėtų tapti pilietiniu projektu. Norima, kad į šį reikalą įsitrauktų daugelio partijų ir organizacijų atstovai. Jie visi būtų lygiateisiai. Manoma, kad šiuo klausimu galima pasiekti bendrą sutarimą ir pritarimą tarp katalikų bei netinkinčiųjų, tautinės krypties ir visų likusių partijų, tarp įvairių pažiūrų intelektualų. Prel. M. Krupavičius priklauso visai Lietuvai!

Prie kvietimų pridėdama trumpa prel. M. Krupavičiaus biografija:

Kunigas.

Jo pagrindinė „religija“ – lietuviybė.

Prieskario Lietuvoje praves-tos Žemės ūkio reformos orga-nizatorius ir pagrindinis vykdytojas.

Du kartus bolševikų nuteis-tas mirti.

Tiesmukas, bet visų pripažis-tamas, kaip demokratas.

Radikalas.

Vienas pagrindinių Lietuvos valstybės ir kariuomenės kū-rėjų 1918 m.

Krikščionių demokratų parti-jos vadovas, stojęs prie jos vairo organizavimosi stadijoje ir po to ilgiausiai jai pirmininkavęs.

Steigiamajame seime buvo daugumos vadovas ir buvo siūlo-mą jį rinkti seimo pirmininku, einančiu prezidento pareigas. Toms pareigoms jis jautėsi per jaunas ir į tą postą pasiūlė A. Stulginskį, pats likdamas dau-gumos vadu.

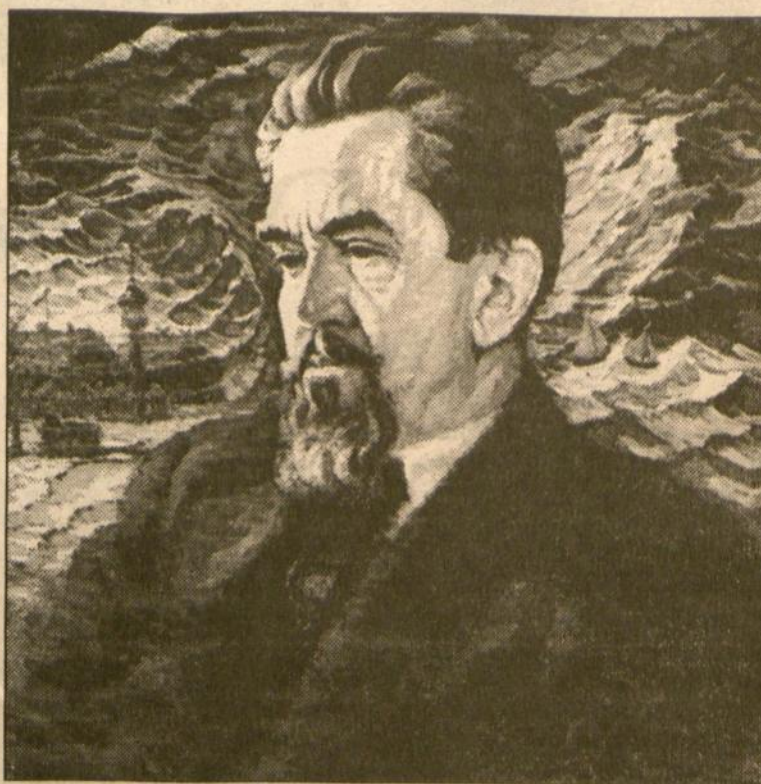
Žemės ūkio kultūros pionie-rius. Dotnuvoje jis suorganiza-vo Žemės ūkio akademijos įsteigimą.

Po A. Smetonos valdžios perėmimo M. Krupavičius ko-vojo dėl konstitucinio režimo grąžinimo, bet vėliau teko pasi-rinkti tarp Varnių koncentraci-jos stovyklos ar užsienio. Tada jis iš Lietuvos išvyko. 1930 m. grįžęs atgal buvo paskirtas Garliavos parapijos vikaru.

1940 m. rusams užėmus Lie-tuvą ir prasidėjus trėmimams, nors pažįstamų ir atkalbinė-jamas, ėmėsi žygių suimtie-siems išlaisvinti.

Nors ir suprasdamas bol-ševikų planus okupuotoje Lie-tuvoje, M. Krupavičius bandė daryti įtaką Lietuvos komunis-tams. Lietuvos vyskupų ir kitų dvasininkų pavestas, komunis-tinei vyriausybei jis paruošė memorandumą, kuriame išdė-s-tė Katalikų Bažnyčios sociologi-nę doktriną ir jos praktiką Lie-tuvoje. Įrodinėjo, kad Katalikų Bažnyčia yra darbo žmonių gynėja. Memorandume buvo

Laikas ir vieta: 2005 m. rugsėjo 22 d. – pranešimai Mokslo akademijoje Vilniuje, rugsėjo 23–24 d. – išvyka autobusu į Mažosios Lietuvos regioną Vakarų Lietuvoje (naktinėje Šilutėje). Konferencijos darbo Klaipėdoje tema – Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus patirtis aktyvinant rinkinių panaudojimą ir viešinimą, Šilutėje – senojo Mažosios Lietuvos urbanistinio paveldo būklė ir problemos dėl savininkų kaitos saugotinėse teritorijose, Pagėgiuose – naikinami bei nykstantys istorijos, gamtos paminklai ir evangelikų liuteronų kapinės. Išvykoje numatyta ob-jektų lankymas, bendri pose-

Adomas Varnas. „Prel. Mykolas Krupavičius“.

kalbama Lietuvos krikščionių vardu. Jį pasirašė Mykolas Krupavičius. Taip jis bandė pa-žadinti vyriausybę sudarančių asmenų lietuvišką sąžinę. To memorandumo pasekmė buvo ta, kad į M. Krupavičių buvo atkreiptas NKVD dėmesys. Jo reikalui aiškinti iš Maskvos buvo atvykę specialūs asmuo. Bolševikų sunaikinimo jis iš-vengė pasislėpdamas.

Atėjus į Lietuvą vokiečiams, M. Krupavičius grįžo dirbti pastoracinį darbą. Vokiečiams pradėjus naikinti Lietuvos žydus, Krupavičius įteikė vietos vokiečių kome-dantui raštą, protestuodamas prieš nekaltų žmonių žudymą. Savo pamoksluose jis aiškino nacionalsocialistų rasizmo dok-trinos pavojingumą. Vokiečių saugumo policija tai sužinojo. Nors bandyta jį sulaikyti nuo tokio aktyvumo, jis to nepaisė. Vokiečiams likvidavus Lietuvos Laikinąją vyriausybę, pasirem-damas savo, kaip buvusio seimo atstovo, statusu, 1942 m. jis vo-kiečių generaliniam komisarui Lietuvai įteikė du memorandumus. Trečiasis memorandumas 1942.11.9. buvo tam pačiam ko-misarui įteiktas su M. Krupa-vičiaus, buvusio prezidento dr. K. Griniaus ir buvusio ministro prof. J. Aleksos parašais. Jame buvo protestuojama prieš vo-kiečių užmojų kolonizuoti Lie-tuvą, apgyvenant ją vokiečiais.

Po to M. Krupavičius buvo vo-kiečių saugumo policijos suim-tas. Baigus tardymą, buvo pa-reikštas kaltinimas, kad jis su angliais, amerikiečiais ir žydais dirbo prieš Vokietiją. Vokiečių jis buvo pavadintas komunistu. Už visą tai jam buvo paskelbtas nuosprendis – ištremti į Vokie-tiją. Dėl areštų ir kaltinimų ne-tekė sveikatos. Tą pripažino vo-kiečiai ir vėliau jam iki pat mirties už tai mokėjo pensiją.

Preklatas Mykolas Krupa-vičius gimė 1885 m. spalio 1 d. Barbariškyje, Marijampolės apskrityje. Mirė 1970 m. gruodžio mėn 4 d. Chicago mieste, JAV.

Šiai biografinei informacijai pagrindiniu šaltiniu naudota Petro Maldeiko parašyta bio-grafija *Mykolas Krupavičius*. Knyga buvo išleista Lietuvių Krikščionių demokratų sąjun-gos, Chicago, 1975.

pranešimo pavadinimas ir jo kalba, apgyvendinimo poreikiai (žiūrėti toliau pateiktą informaciją).

Pranešimų trukmė numato-ma 30 minučių. Pranešimai arba jų pagrindu parengti straips-niai bus paskelbti atskiru leidi-niu.

Organizacinis komitetas: pirmininkas – Lietuvos MA narys ekspertas, prof. Domas Kaunas (Vilniaus universite-tas), nariai: doc. Vytenis Almo-naitis (Vytauto Didžiojo univer-sitetas), dr. Vacys Bagdonavičius (Kultūros, filosofijos ir me-no institutas), dr. Silva Pocyte (Klaipėdos universitetas), Ar-

thur Hermann (Heidelbergo universitetas). **Rėmėjai:** Lietuvos valstybi-nis mokslo ir studijų fondas, Li-tuanistikos tradicijų ir paveldo įprasminimo valstybinė komi-sija, Mažosios Lietuvos fondas (Čikaga), Šilutės rajono savival-dybė. **Apgyvendinimo sąlygos:** galimybė apgyvendinti užsienio ir iš kitų miestų atvykusius Lietuvos pranešėjus bus iš-spręsta gavus rėmėjų patikslin-tus atsiliepimus. Išvykoje nak-vynė ir maitinimą visiems kon-ferencijos dalyviams suteikia Šilutės rajono savivaldybė. **Adresai bendravimui ir in-formacijos pateikimui:**

Didvyriškos moterys

Atkelta iš 1 psl.

Aplinkui daug jaunimo: vil-nietės, aukštaitės, viena kita žemaitė, suvalkiečiai, o daugma mergaičių – iš pušynais pasi-puošusios Dzūkijos. Mes visos linkome prie vyresnių moterų, ypač prie ponios Ladigienės, kuri mus tiesiog saugojo nuo nevilties, nusiminimo...“ (*Esame*, p. 132).

Ir žiaurioje Sibiro, kur suda-rytos nežmoniškos sąlygos iš-tremtiesiems kuo greičiau iš-mirti, Stefanija Ladigienė ir Adelė Dirsytė savo paskiruose lageriuose rūpinosi ne vien sa-vimi, o rūpestingai globojo ir dvasiškai palaikė jaunesnes mergaites. Mokė stiprintis mal-da, nepasiduoti nusiminimui, neleisti blogiui jų sugniuždyti. Adelės Dirsytės Sibire sukurta maldaknygė, tokia kukli ir pa-prasta, tačiau žėrinti tikėjimu bei viltimi, ilgainiui vertimais pasklido po įvairias pasaulio šalis. Šis kuklulis rankraštis lietuvių kalba, labiau nei bet koks kitas lietuvių literatūros veikalas, prašnekinio varge bei kančioje esančius tolimų šalių žmones. Dar ir šiandien, po 50-ties metų, žmonės šiose mal-dose randa stiprybės, paguodos, vilties.

Sibire melstis nebuvo lengva. Štai Stefanija Ladigienė pasa-koja laiškuose savo artimie-siems, kaip ji, negalėdama daug laiko paskirti maldai, iš-moko kiekvieną savo žingsnį ir skausmą paversti malda... Ona Beleckienė savo atsiminimuose rašo: „Niekada gyvenime tiek daug nesimeldžiau, kaip Sibi-re. Dieną pradėjome kryžiaus ženklų ir malda, dieną užbai-gėme malda. Gegužės, birželio, spalio mėnesiais kolektyviai kalbėjome litanijas, rožinį, gies-mes giedojome. Sekmadieniais bendrai skaitėme Mišių mal-das. Į darbą eidavome poteriau-damos, iš darbo grįždavome taip pat. Jei prisieidavo sekma-dieniais sunkiai dirbti, tai vi-sus darbus ir žygius aukoda-vom Dievui kaip maldą, kaip savų širdžių aukas“.

Ir todėl jos neprarado ti-kėjimo, stiprino save ir kitus, panašiai kenciančius, – ir tai ne trumpą laiką, o metų me-tais. Beleckienė rašo, kaip, grį-žusi į Lietuvą, vėl susitiko La-digienę po visų iškentėtų kan-čių:

„Paskutinį kartą Ladigienę apkabinau ir bučiavau 1957 m., kada iš Vilniaus ji su Leokadija Juodišiene, generolo Juodišiaus žmona, atvyko į Kauną ma-nęms aplankyti. Mūsų susitikime skambėjo žodžiai viena kitai: Ar girdėjai? Ar regėjai? Ar su-pratai? Ar galvojai? Ar mylėjai? Ar atleidai? Susitikime aš lie-jau ašaras už iškentėtas kan-čias, o ji šypsojosi savo skaid-riomis, ašarotomis akimis, mušė man per petį ir sakė: „Lai-

kykimės, viskas jau praeitis! Ištrėmime kokias kančias iš-kentėjo, o nepalūžo dvasia, nes širdyje nešiojo tikėjimo dvasią. Tą dieną teminėjom tik savo su-trypimą ir išniekinimą, bet ne-jautėm nei pavydo, nei keršto tiems, kurie buvo laimingesni už mus, nepatyrę Sibiro bai-sumą ir tiems, kurie mus engė ir trypė... Neapykantą, kerštą, nugalėjome ir tuo įprasminome savo gyvenimą...“ (Iš *Atsimi-nimų*).

Adelei Dirsytei neteko su-grįžti į tėvynę, kurios taip il-gėjosi. Po žiauraus tardymo ji mirė Chabarovsko ligoninėje pa-keliui į Lietuvą. Laidojimo vie-ta nežinoma. Jos testamentas pasauliui – mažutis, kuklulis maldų rinkinėlis: *Marija, gel-bėk mus!* Išversta į daugelio pa-saulio kalbų, ši knygelė vis naujai atrandama naujų kartų, ieškančių krislelio šviesos ir vilties. Jau užvesta Adelės Dir-sytės kanonizacijos byla ir galbūt ilgainiui sulauksime jos paskelbimo šventąja kankine, mūsų tautos pažiba.

Ar šios didvyriškos moterys laikytinos feministėmis? Pirmo-sios nepriklausomybės laikais Lietuvoje jau buvo spren-džiamas feminizmo klausimas, moterims žengiant iš virtuvės į mokslo įstaigas, į organizacijas, į viešąjį valstybės gyvenimą. Ona Beleckienė, rašydama žurnalui *Tarybinė moteris* 1975 m. nurodė sovietinės moters padėtį: „Šiandien žmonos taip pat dirba laukuose, fermose, įstaigose, įmonėse, fabrikuose, mokslo įstaigose, institutuose. Prie darbo už šeimos ribų dar visi darbai namuose... Sulygin-tos moterų teisės valstybės ir visuomenės gyvenimo sferose. Pasenusi ir atgyvenusi pažiūra namų ruošos darbus tebekrauti vien ant žmonos pečių...Vyrai moka reikalauti, kokios turi būti jų žmonos; jie nori, kad jų žmonos nevirstų raganomis, bet paklauskime – ką jie daro ir kokias pastangas deda, kad šeimos židiny būtų jausms ir geras?...“

Feminizmo klausimas naujai kyla ir posovietinėje Lietuvoje. Nekokį pavyzdį duoda nūdienis vakarietiškas feminizmas, vir-tęs kovingai radikaliu, kupinas pagiežos ir neapykantos vy-rams. Norėtusi, kad Lietuvos moterys pasuktų teigiama kryp-timi, prisimindamos savo tau-tos didvyriškas moteris, apie kurias rašė Ona Beleckienė ka-talikams moterims pirmojo at-kuriamojo suvažiavimo Kaune proga. 1989 m. balandžio 15–16 d.: „Istorija sako, kad lietuvės moterys nestovėjo nuošalyje ar šėšelyje savo tautos reikalų: vi-sur ir visada ėjo su savo tauta – laimėje ir nelaimėje, tamsoje ir šviesoje, laimėjimuose ir pra-laimėjimuose, darbuose ir žy-giuose“.

Domas Kaunas – telefonai (8-5) 2366 100 (darbo), 8 616 18970 (mob.), faksas (8-5) 2366 104, el. paštas domas.kaunas@kf.vu.lt

Vytenis Almonaitis – telefo-nai (8-37) 261 196 (namų), 8 618 16910 (mob.), el. paštas v.almonaitis@hmf.vdu.lt

Vacys Bagdonavičius – telefo-nai (8-5) 2752 455 (darbo), 2764 692 (namų), el. paštas Vacys.Bagd@kfmi.lt

Silva Pocyte – telefonai (8-46) 410 190 (darbo), 8 611 46592 (mob.), faksas (8-46) 410 201, el. paštas s.pocyte@centras.lt Arthur Hermann – el. paštas Arthur.Hermann@urz.uni-heidelberg.de Domas Kaunas

Mokslinė konferencija

Mažosios Lietuvos kultūros istorijos paveldas
2005 m. rugsėjo 22–24 d.

PRANEŠIMAS IR KVIETIMAS

Reikmė surengti mokslinę konferenciją „Mažosios Lietu-vos kultūros istorijos paveldas“ išsirutuliojo iš 2003 m. gegužės 21–25 d. Lemonte (JAV, Ilino-jaus valstija) vykusio XII pa-saulio lietuvių mokslo ir kū-rybos simpoziumo plenarinės sesijos „Mažosios Lietuvos ak-tualijos“ dalyvių diskusijų ir re-komendacijų. Joje atkreiptas dėmesys į politinių, kultūrinių ir ekonominių interesų buvu-siai Rytų Prūsijai turinčių ša-lių, ypač Lietuvos, Rusijos Fe-deracijos, Lenkijos ir Vokietijos nevienareikšmį požiūrį į jos dalies – Mažosios Lietuvos dau-giakultūrinį paveldą. Jis yra la-bai išskaidytas, o dabartinių turėtojų, valstybės, visuomeni-nių organizacijų ir privatių as-me-nų, dėl vienokių arba kito-kių priežasčių atsiejamas nuo istorinės, kultūrinės praeities ir tautinio tapatumo, kartais net slepiamas nuo kitų šalių ty-rinėtojų ir žiniasklaidos. Paveld tinkamai apsaugai, panaudojimui mokslo, kultūros ir švietimo reikmėms taip pat trukdo ir materialiniai nepri-ektliai, informacijos, paminklo-saugininkų paveldosaugininkų kompetencijos stygius. Šios ap-linkybės ir yra svarbiausia pas-kata surengti mokslinę konfe-renciją, kurioje dalyvautų ne tik Lietuvos, bet ir Vokietijos, Lenkijos, Rusijos Federacijos, Latvijos bei kitų šalių moksl-

ninkai ir specialistai, Šiaurės Amerikoje (JAV ir Kanadoje) veikiančio Mažosios Lietuvos fondo atstovai.

Konferencijos nagrinėjami klausimai ir užduotys: a) išanalizuoti būklę ir parengti prielaidas universalios, suinte-resuotos šalis tenkinančios bu-vusios Rytų Prūsijos lietuvių ir kitų tautų kultūros istorijos pa-veldo apsaugos bei aktualizavimo koncepcijos sukurimui, b) išanalizuoti ir įvertinti Lietu-vos Respublikos teritorijoje esančio paveldo būklę ir pa-rengti rekomendacijas dėl jo išsaugojimo, c) pateikti infor-maciją apie Mažosios Lietuvos Kultūros istorijos šaltinių tel-kinius Lietuvoje ir užsienio ša-lyse, d) išanalizuoti galimybes ir suformuluoti siūlymus dėl Mažosios Lietuvos kultūros is-torijos paveldo duomenų bazių ir informavimo sistemos suku-rimo, e) išanalizuoti padėtį ir pateikti siūlymus dėl jaunimo ir visuomenės švietimo tobuli-nimo Mažosios Lietuvos kultū-ros istorijos paveldo klausimais, f) aptarti būklę ir pateikti siūlymus dėl Mažosios Lietuvos kultūros istorijos paveldo ty-rinėtojų, paminklosaugininkų ir muziejinių bendradarbiavi-mo plėtros ir tobulinimo.

Rengėjas: Lietuvos mokslų akademija ir Vilniaus universi-tetas.

Nuotaikingas kalėdinis koncertas Pal. Jurgio Matulaičio misijoje

FAUSTAS STROLIA

Čikagos priemiestyje Lemonte esančios Pal. Jurgio Matulaičio misijos choras, kaip ir kiekvienais metais, surengė sėkmingą koncertą, kurin atsilankę publikos daugiau, negu sutelpta bažnyčioje. Koncertas įvyko 2004 m. gruodžio 12 d. Jį globojo misijos kapelionas Algirdas Paliokas, SJ.

Choro vadovė sudarė naujumu ir įvairumu dvelkiančią programą. Šalia mišraus ir vaikų chorų, solistės, spalvingų fleitos intarpų ir kelių deklamacijų, šįmet buvo dar smuiko solo, vargonų ir pianino pakaitomis palyda, mažesnės vaikų grupės atskiras pasirodymas, net ritminių instrumentų įvedimas. Atskirai pasirodė moterų choras, giedotos ir lotyniškos mišios. Taigi, buvo daug dalyvių, buvo taip pat daug įvairumo.

Sėkminga šio choro vadovė ir dirigentė yra Jūratė Lukminienė. Jau daugelį metų chorą padeda paruošti Rasa Poskočimienė. Ypač žavus buvo moterų choro atlikimas Fr. Schubert „Ave Maria“, pasižymėjęs išlygintu balsų skambėjimu. P. Yon lotyniškose „Piemėnėlių mišiose“, su kuriomis pradėtas koncertas, geriausiai skambėjo „Kyrie“ ir „Agnus Dei“. Čia ne tik girdėjome darniai sukaupą ir apvaldytą vokalą, bet ir nuosirdų choro įsijautimą. Mišių vardas – „Piemėnėlių“ – pateisino kūrinio įtraukimą į kalėdinį koncertą, o išplėstos mišių dalys davė atsvarą likusiai koncerto daliai, kuri daugiausia susidėjo iš posminės muzikos pasikartojimų. Itin geras spren-

dimas! Būtų buvę gera, jei publika būtų buvusi išpėta tarpe mišių dalių neploti, tuomi išlaikant muzikinio kūrinio vientisumą.

Malonu, kad su atėjusiu ekumenizmu dabar jau galime ir katalikų bažnyčioje išgirsti dinamišią „Martyno Liuterio lopšinę“ – „Away in a Manger“. O kokia nuosirdi ta lopšinė, kaip išlygintai ir šiltai ji nuskambėjo. Amerikiečių iš Appalacian (A-pe-lei-si-en) kalnyno kilusi giesmė „I Wonder“ (Klajodamas stebiuosi) išsiskiria savo melodijos nebaigtimi. Kiekvienas posmas, atrodo, pakimba kažkur nežinomybėje ir nesugrįžta tradiciškai „namo“, o kitais posmais tęsia savo kalėdinį pasakojimą ir vėl, ir vėl pakimba. Giesmė skambėjo ir naujai, ir įdomiai, ir meniškai, posmus chorui pasikeičiant su soliste.

Pasaulyje laikoma viena populiariausių lotyniškų giesmių „Adeste Fideles“ (Ateikite, žmonės), išversta į 120 kalbų, buvo atlikta kiek greitu tempu. Nedaug skyrėsi ir „Hark! the Herald Angels Sing“ (Štai užgimusiam Karaliui); tai Amerikoje abi labai populiarios giesmės, antroji – F. Mendelssohn kūrinys.

Konstantino Mikalojaus Čiurlionio brolis Povilas – muzikas ir architektas – yra giesmės „Piemėnys, piemenys Betliejūn skubėjo“ autorius. Tai choro iš metų į metus gerai įsisavinta giesmė, tryško švelnumu ir dideliu muzikalumu – tiek solinėse, tiek chorinėse dalyse.

Yra nedaug Kalėdoms parašytų neposminių kūrinių – balso solui su choru. O vienas tokių – ypač gerai išbaigtas kū-

riny – yra prancūzo Adolphe Adams parašyta giesmė „Cantique De Noel“ (Nakties tyloje), nuolatos girdima per radiją, atliekama pasaulinio garso solistų ir chorų.

Gaila, kad solistei turbūt darbo sąlygos neleido pašvesti daugiau laiko pasiruošti ar pasiklausyti ir teisingai išmokyti. Panašiai atsitiko ir su P. Yon „Gesu Bambino“ (Kūdikėlis Jėzus). Nors tai ir atrodo mažmožiai, tačiau lai ne tik savi, bet ir svetimai, atsilankę į mūsų koncertus, žino, kad lietuviai ir muzikaliai kultūringi! (Solistės balsą aptarti tikty daugiau balso specialistams, bet turbūt nesuklysiu, kad daugelyje vietų buvo kuo pasigėrėti.)

Tyliai, tylutėliai į bažnyčią įžingsniavo vaikų choras „Vyturys“ su savo vadovu Dariumi Polikaitiu. Pradžiai, V. Miškinio „Neturtas“ (žodžiai Lacrimos), kur liūliuojantis, banguojantis vaikų dainavimas maloniai nuteikė publiką. Amerikiečių populiarioj giesmėj „Angels We Have Heard on High“ (Mes girdėjome angelus) jautėsi labai užtikrintas dainavimas. Priegiesmyje ant skiemens „Glo“ buvo kartais net per daug entuziazmo, kur kai kur išlisdavo kiek atviro, nesukontroliuoto garso. B. Galuppi „Dixit Dominus“ ypač žavėjo savo greitu tempu. Turint mintį, kad atliktas tik šešių jaunučių dainininkų, patiam dirigentui akompanuojant, negalėjo būti geriau! Užbaigiant su D. Moore „Alleluia“ ir N. Sleeth „Gaudamus“, reikia pripažinti, kad „Vyturio“ choras – nebe pradiokai, o gerai „susizaidusi ko-

manda“, pasitinkinti ir savo vadovu, ir savimi.

Vaikai dar pasiliko bendrai su visais pagiedoti F. Gruber švelniąją „Tyli naktis“. Pasigirdo ypač šilta fleitistės Rimos frazuotė, pagrojanč posmelį solo. Paskiau kituose posmuose ir vaikai, ir solistė, ir bendras visų choras pasižymėjo gražiai sutelktais išlygintais balsais. Norėjosi svajingos užbaigos ir užlaikymo, o, atrodė, lyg giedoriai būtų buvę pavargę ir pritrūkę kvapo...

Eilėraščius tarp giesmių meniškai deklamavo Nijolė Martinaitytė-Nelson, Pal. J. Matulaičio misijos kapelionas kun. Algirdas Paliokas, SJ, misijos choro vadovė Jūratė Lukminienė; stovi: „Vyturio“ vaikų choro vadovas muz. Darius Polikaitis, solistė Genovaitė Bigenytė, choro valdybos pirm. Romanas Stropus, smuikininkė Dainora Petkevičiūtė, fleitistė Rima Polikaitytė, akompaniatorius Vidas Neverauskas.

Nepaisant mano, kai kurių pastabėlių, vargiai kas nesi-džiaugė programos įvairumu ir tikrai šventišku koncertu. Solistė, instrumentalistams, choras ir jų vadovams skambį ir dar daug darbingų Naujųjų metų!

Pal. Jurgio Matulaičio kalėdinio koncerto programos atlikėjai, vadovai ir rengėjai. Sėdi iš kairės: aktorė Nijolė Martinaitytė-Nelson, Pal. J. Matulaičio misijos kapelionas kun. Algirdas Paliokas, SJ, misijos choro vadovė Jūratė Lukminienė; stovi: „Vyturio“ vaikų choro vadovas muz. Darius Polikaitis, solistė Genovaitė Bigenytė, choro valdybos pirm. Romanas Stropus, smuikininkė Dainora Petkevičiūtė, fleitistė Rima Polikaitytė, akompaniatorius Vidas Neverauskas.

Jungtinis Pal. Jurgio Matulaičio misijos ir vaikų choras „Vyturys“, atlikęs kalėdinį koncertą Palaimintojo Jurgio Matulaičio misijos bažnyčioje, Lemont, IL. Visos nuotraukos Vytauto Jasinevičiaus.

Ričardui Povilui Vaitiekūnui — 65-eri

LAIMA APANAVIČIENĖ

1940 m. sausio 15 d. Kaune „ne savo valia“ (sukaktuvininko žodžiais) į šį pasaulį atėjo Povilas Ričardas Vaitiekūnas, žinomas Lietuvoje tapytojas, 1991 m. Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatas.

Žinau, kad gimtadienis Ričardui – eilinė diena, niekuo nesiskirianti nuo kitų. Manau, kad tą dieną jis tapys ar pasilenkęs virš stalo ką nors rašys, o gal sėdės ant savo sodybos slenksčio ir žiūrės į tolumoje žiemą vasarą žaliuojantį pušyną Mardasavo kaime, Varėnos

rajone. Seniai ten nebuvau. Ričardo žmona Birutė sakė, kad ten viskas pasikeitė. Bet manau, kad pasikeitė šniokščianti sraunuoelė Ūla, nešanti savo vandenį į Merkį, kad išnyko miškas. Tik manau, labai išau-go kiemo viduryje pasodinta liepa.

Dažnai pagalvodavau, iš kur žmogus, išaugęs ant miesto asfalto, turi tokį gamtos pajautimą, kokį turi Ričardas. Gal dėl to kaltos Vidzgailių pievos ir laukai, kur prabėgdavo vasaros atostogos pas motinos seserį, o

gal pats Dievas apdovanojo jį šia jusle?

Į kokį jo tapytą paveikslą nepažiūrėsi – visur gamta, net ir tame, kuriame pavaizduotas kambarys, tame irgi jaučiamas gamtos alsavimas.

Vartau neseniai išleistą albumą *Povilas Ričardas Vaitiekūnas* (artseria, 2003 m., Vilnius) ir, atrodo, lankausi jo ir jo žmonos Birutės namuose. Štai sodriais žaliais potėpiais nupieštas medis, o ten prie upės aitvarus leidžiantys, laivelius plukdantys bei kamuoliu žaidžiantys

Ričardas P. Vaitiekūnas. „Stotis“. 1972. Popierius, gvašas.

vaikai (tai vis, manau, Ričardo vaikystė), o štai Latvija, kurioje prabėgo kareiviškos dienos. Paskui Lietuvos peizažai su Vaitiekiaus sodyba, su kapinaitėmis Dzūkijoje, su Nemuno žemumi. O štai iš darbo „Inkaro“ fabrike grįžtanti mama, Pažaislio vienuolynas, kur apsigyvena su šeima. Čia pat už sienos – geriausio draugo A. Martinaičio dirbtuvė. Jų studijose lankosi P. Repšys, S. Geda, A. Gudaitis, A. Šaltenis ir daugelis kitų. Iš čia Ričardas važiuoja į Kauną dėstyti Stepo Žuko taikomios dailės technikumui, Kauno dailės mokyklon. Bet vasaros... Vasaros prabėga Česukų kaime, Nemuno ir Neries santakoje.

Toliau – studija Panemunėje ir „Palata“, „Persirengimo kambarys“.

Likimas taip lemia, kad susitinkame Vilniuje. Mūsų dukra ir jūdvių sūnūs laksto uždarame Vilniaus miesto kieme, o kad parodytume jiems gamtą, vedamės juos prie Vilnelės upės už Katedros (tada – Paveikslų

galerija) pastato.

Prisimenu įvykiu tapusį „Grupės 24“ parodos atidarymą (1990 m. vasarį). Tai Ričardo dovana anksti šį pasaulį palikusiam draugui A. Martinaičiui. Puiki dovana!

O paskui – Dailės akademija, Tapybos katedra, vedėjo pareigos, profesoriaus vardas. Ir šalia viso to – tapyba, tapyba, tapyba... Tiesa, dar rašymas. Tave Dievas apdovanojo daugeliu talentu ir, aciu Jam, kad tu tuos talentus neišbarstei gyvenimo kelyje.

Vėliau mūsų keliai išsiskyrė. Jus vis dažniau važiuodavote į Mardasavą, o mes su vyru išvykome į Ameriką. Bet, matyt, taip jau lemta, kad mes vėl susitinkame. Šį kartą Amerikoje. Tiesa, ne akis į akį, bet su tavo piešiniais.

Tačiau tavo piešiniai – tavo gyvenimo istorija. Todėl, sveikinu tave gimtadienio proga, linkėdama kuo geriausias kūrybinės kloties ir, žinoma, sveikatos.

Katalogas popiežiaus Julijaus II 500 m. sukakčiai paminėti

Popiežius Julijus II (Guilio II), gyvenęs prieš penkis šimtus metų, buvo vienas žymiausių popiežių Vatikano istorijoje. Didelis menų globėjas, Julijus II išgarsėjo savo reformomis, pakvietęs į Vatikaną Michelangelo, Rafaelį, Bramantę, taip pat davęs pradžią Vatikano muziejams. Istorijoje Julijus II vadinamas Renesanso popiežiumi. Jo milžiniška figura yra pavaizduota Michelangelo „Mozeje“.

Italijoje Abissona Marina miesto meras Stefano popiežiaus Julijaus II 500 metų sukakčiai paminėti paruošė katalogą italų ir anglų kalba. Iš viso pasaulio buvo pakviesti menininkai pagerbti šį įdomų ir žymų popiežių, dedikuojant jam savo „Ex libris“.

Į kvietimą atsiliepė dailininkai iš 34 valstybių: buvo atsiųsti 164 darbai. Katalogas pateko 126 dailininkai. Iš Lietuvos kataloge išspausdinti Juozas Gecevičiaus, Alinos Tauterienės, Gintaro Tautero ir Tatjanos Diščenko kuriniai.

Iš Amerikos su neįvardintais „Ex libris“ darbais, tarp kitų, dalyvauja Veronika Švabienė ir Laima Švabaitė-Petrušienė.

Pirmą premiją laimėjo Baltarusijos menininkas Vladislav Kvaralny, antrą – Italijos Calisto Gritti, trečią – Marius Liugaila iš Lietuvos.

Tarp 21 atrinkto „Ex libris“ įvardinto darbo minima iš Lietuvos: Gražinos Didelytės ir Danutės Gražienės kuriniai.

J.G.

Veronika Švabienė. „Ex libris“ popiežiaus Julijaus II sukakčiai paminėti. Lino raizgys. 2004.

Laima Švabaitė-Petrušienė. „Ex libris“ popiežiaus Julijaus II sukakčiai paminėti. Lino raizgys. 2004.

Ričardas Povilas Vaitiekūnas. „Altvarai“. 1966. Drobė, aliejus.

„Gyvenu menui“

SAULĖ JAUTOKAITĖ

Šiais žodžiais prasideda arija „Vissi d'arte“ Giacomo Puccini operoje „Tosca“. Šią operą dainavo daug solisčių, bet šiame rašinyje paminėsiu tik dvi, kurių era baigėsi su Renata Tebaldi mirtimi.

Dvidešimtojo šimtmečio 1950–1960 m. laikotarpiu dainavo dvi garsios solistės: Maria Callas ir Renata Tebaldi. Jeigu skaitei straipsnį apie Callas, žinok, kad tuoj bus paminėta ir Renata Tebaldi. Arba atvirkščiai, jeigu skaitei apie Tebaldi, bus ir Callas pavadė. Jos muzikos pasaulyje buvo kaip dvykukės – konkurentiška prasmė. Kaip tos dvi garsios operos: „Pajacai“ ir „Cavalleria Rusticana“.

Callas ir Tebaldi vaikystė, jaunystė ir karjeros pradžia buvo labai panaši, bet toliau jų gyvenimo būdai išsiskyrė.

Maria Callas.

Maria Callas

Maria Callas gimė 1923 m. gruodžio 3 d. New York mieste, ką tik atvykusioje iš Graikijos imigrantų šeimoje. Pakrikštyta Maria Sofija Cecilia Kalogeropoulos. Čia gyvenama Maria lankė valstybinę mokyklą. Jos tėvas bandė pragyventi verslu, bet nepasisekė, visa šeima labai neturtingai gyveno. Norėdama prisitaikyti prie amerikietiško gyvenimo, jis pakeitė savo pavardę į Callas. Motinai labai nepatiko Amerikoje gyvenimas. Išsiskyrusi su vyru, pasisėmė dukteris: 13 m. Maria ir jos seserį atsivežtą iš Graikijos, sugrįžto atgal į Graikiją. Graikijoje Maria įstojo į Atėnų Karališiąją muzikos akademiją pianino klase. Pastebėjusi, kad Maria turi balsą, ją į savo globą paėmė garsi buvusi ispanų solistė Elvira de Hidalgo. Viešai Maria pirmą kartą dainavo 1939 m. mokyklos spektaklyje Pietro Mascagni operoje „Cavalleria Rusticana“ Santuzza rolę. Būdamą 16 m. gavo mažą rolę Suppe operoje „Bocaccio“. Vėliau, 1942 m., jai jau buvo patikėta pagrindinė rolė Giacomo Puccini operoje „Tosca“. Vokiečiams okupavus Graikiją, Callas dainavo Wagner operas „Tristan und Isolde“, „Die Walküre“, Beethoven „Fidelio“. Kadangi karo metu buvo maisto trūkumas, Maria savo dainavimu galėjo išlaikyti motiną ir seserį. Bet Maria nebuvo patenkinta savo gyvenimu. Gavusi iš tėvo 100 dolerių, grįžta į Ameriką. Nors jai buvo pasiūlyta dainuoti Metropolitan operoje, bet nutarė važiuoti į Italiją. Kaip nutarė, taip ir padarė.

Italijoje Callas sekė geriau. Tuometinis garsus dirigentas Tullio Serafin jai pasiūlė dainuoti Ponchielli operą „La Gioconda“, 1947 m. Veronos vasaros festivalyje. Po šio spektaklio

taklio atsidarė durys į kitus operos teatrus. Pradžioje dar dainuodavo sunkias, dramatinės roles, reikalaujancias stipraus balso, Wagner operas. 1951 m. Maria Callas debiutavo Milano La Scala operoje su Verdi „I Vespri Siciliani“. Po Callas padainuotos Cherubini operos „Medea“ publika buvo sužavėta jos dramatiška interpretacija, bet muzikos kritikai pastebėjo, kad jos dainavime trūksta tikrojo *bel canto*, gražaus balso skambesio. Tada dirigentas Serafin prikaltą ją pereiti į *bel canto* operų repertuarą. Jis jai padavė Bellini operos „I Puritani“ partitūrą ir liepė per savaitę ją išmokti. Nors Callas prieštaravo, sakydama, kad dar turinti Florencijoje dainuoti „Die Walküre“ spektaklius, tačiau pažadėjo išmokti ir *bel canto* operą.

Italijoje Maria Callas susipažino su verslininku Giovanni Battista Meneghini, už save vyresniu 28 metais. 1951 m. ji išteka už jo ir jau operų programose rašosi Maria Meneghini-Callas. Dabar Maria užsitikrina gerą, saugų gyvenimą. Ištekėjusi ji pakeičia savo fizinę išvaizdą, numeta daug svorio. Aukšta, plona, klasikiniu graikišku profiliu, didelėmis akimis, išėjusi į sceną pakerėdavo publiką. Dabar jai atdaros durys ne tik į garsiausių operų teatrus, bet būdama elegantiškai puošni, savimi pasitikinti, ji dalyvauja aukštuomenės gyvenime.

Callas muzikinis gyvenimas taip pat kilo aukštyn. Tullio Serafin, privertęs ją išmokti dainuoti romantiškas Donizetti, Bellini ir Rossini *bel canto* operas, neatleidią ir nuo dramatišnių sopranų rolių. Jie nuvažiuoja į Mexico City, kur Callas triumfuoja, dainuodama Verdi „Aida“. Sugrįžusi į La Scala, Callas 29 m. yra tikraja to žodžio prasmė „prima donna“. Ji dainuoja Londone, Paryžiuje, Chicago, Dallas, Buenos Aires, Metropolitan.

Maria Callas buvo dramatiška net tik operos scenoje, bet ir privatiame gyvenime. Nuolatos susipykdavo su operų vadovais. Neturėjo pastovaus, ilgo kontraktų net su viena opera. Ji buvo trumparegė. Atsisakius devėti akinius ir retai kada dėvėjo linzes. Dirigentas varydavo iš kantrybės, priversdama sekti juos tempo (greitį) pagal jos dainavimą.

Po 1957 m. Donizetti operos „Anna Bolena“ spektaklio Maria susipažįsta su graiku turliu Aristoteleliu Onassis. Po dviejų metų ji išsiskiria su vyru Meneghini ir prasideda draugystė su tautiečiu Onassis. Apie 1960 metus jau pastebimas Callas balso nuovargis. Nebegali dainuoti kai kurias operas. Jos balso aukštame registre pasireiškia nesukontroliuojamas bangavimas.

Aplamai, objektyviai klausiant, Callas neturėjo gražaus, itališko tipo, švaraus tembro balso, bet jos balsas buvo savitas, lengvai atpažįstamas. Ji buvo nepaprastai visapusiškai talentinga solistė, kurios repertuaras siekė nuo *coloratura* (balso ypatingai lengvai atlikti įvairius melodijos pagražinimus) iki pačių dramatiškiausių rolių. Profesiniame gyvenime ji buvo griežta sau ir kolegoms. Jai niekada nepritrūko energijos, žiūrovui nereikėjo nuobodžiauti, kai ji dainuodavo scenoje. Ypač ji pasižymėjo Bellini operoje „Norma“, kurią ji dainavo

daugiausia už visas kitas operas. Kai Maria Callas dainavo 1964 m. „Tosca“ ir „Norma“ Londone, Paryžiuje ir New York, niekas nesitikėjo, kad tai buvo paskutiniai jos operos spektakliai. Jos karjera buvo palyginti gana trumpa – apie 16 m. Kai prasidėjo draugystė su Onassis, ji beveik 9 metus visai nebedainavo. Kai Onasis vedė prezidento Kennedy našlę Jacqueline, Maria pergyveno didžiausią nusivylimą. Po tokios ilgos pertraukos operos sceną sugrįžti buvo sunku. Ji dar bandė koncertuoti viena, bet su dideliu nepasisekimu. Vėliau dar bandė koncertuoti su tenoru Giuseppe di Stefano, bet jau abiejų balso stygos nebeįsilaikė savininkų norams. Maria Callas dar vieną semestrą mokė studentus New York Juilliard muzikos mokykloje.

Kai Callas sužinojo, kad mirė Aristotelis Onasis, ji buvo visiškai dvasiškai ir fiziškai palaužta. Ji nebeturėjo jokių atsišaukčių. Nuo jaunystės nieko bendra neturėjo su motina ir seseria. Motinai nedovanojo, kad ji nuo vaikystės turėjo užsidirbti duoną, ir tokiu būdu prarado savo jaunystę. Po visų nepasisekimų: praradusi Onasis, praradusi balsą, praradusi draugus, ji užsidarė Paryžiuje savo bute. Nieko neįsileisdavo. Prisimenu, kaip grįžtant iš Lietuvos, Romos oro uoste pamaciau didžiulę laikraščio antraštę: „Maria Callas e morta“. Ji staiga mirė 1977 m. rugsėjo 16 d. Paryžiuje savo bute, sulaukusi vos 53 metų. Po graikų ortodoksų pamaldų, jos kūnas buvo sudegintas, pelenai parvežti į Graikiją ir išbarstyti Egėjo jūroje. Jos profesinis ir privatus gyvenimas buvo tragiškas, kaip senųjų graikų dramoje.

Daug knygų prirašyta apie jos gyvenimą. Kai kuriose biografiniai duomenys gal yra tikslūs, kai kuriose per daug persitęgta. Jos motina Evangelia Callas parašė knygą apie savo dukterį su gana negatyviais motyvais. Kai motina paprašydavo jos finansinės pagalbos, dukterė Maria atsisakydavo, kad, eiti ir užsidirbtų, taip kaip ir ji užsidirbdavo vaikystėje. Galbūt tikslesnė ir autentiškesnė knyga yra parašyta po jos mirties, pasinaudojant jos bute rastaiais laiškais, korespondencija. Vieni vadino Maria Callas legenda. O ji pati sakė, kad aš nesu legenda, patys žmonės tokią padarė, aš esu tik žmogus. Bet ji negalėjo išvengti žurnalistų, fotografijų ir aprašymų apie ją.

Renata Tebaldi.

Renata Tebaldi

Renata Tebaldi gimė 1922 m. vasario 1 d. Pesaro miestelyje, šiaurinėje Italijoje. Pakrikštyta Renata Ersilia Clodilde Tebaldi. Jai negimus, tėvas paliko

Renata Tebaldi Verdi operoje „La Traviata“.

motiną. (nežinojo, kokią garsią dukterį paliko). Trejų metų Renata suserga polio liga. Del šios ligos paliko nežymus luosumas. Nesant namuose tėvo (Renata manė, kad jis yra miręs), viskuo rūpinosi jos motina Giuseppina. Motina su dukrele persikelia gyventi pas savo tėvus į mažą miestelį Langhirano, netoli Parma miesto. Po kurio laiko Renata pradeda pianino pamokas. Mokykloje ji buvo aukščiausia ir labai neįsileisdavo. Nieki. Kai lankė mokyklą ir reikėjo ką nors atlikti bažnyčioje, tuoj kiti sakydavo, kad Renata gali pagiedoti. Taip ji prie vargonų vis giedodavo, kol pasklido žinia po miestelį, kad turi mergaitė su labai gražiu balsu. Nors ji buvo pradėjusi skambinti pianinu, bet nelabai patiko ir nesisekė. Renata, būdama 16 m., norėjo įstoti į konservatoriją, bet priėmė tik nuo 18 metų. Ji pasisakė, kad yra aštuoniolikos. Tuo metu Pesaro mieste gyveno buvusi solistė Carmen Melis, kuri, nors ir paėmė Renatos dainavimą, bet pripažino, kad mergaitė turi labai gražų balsą. Užėjus karui, konservatorija buvo uždaryta, mokytoja Carmen Melis išsikėlė į Como, o Renata su mama – į provinciją. Dabar Renata pati mokėsi dainuoti. 1944 m. buvusi jos mokytoja Melis pranešė Renatai, kad ji susitarė su Rovigo miestelio operos vadovybe, ir Renata galės dainuoti Boito operoje „Mefistofele“, nors ir ne pagrindinę Margaritos rolę, bet kitą, trumpą, bet svarbią Elenos partiją. Po to dvejus metus Tebaldi padainuodavo tai šen, tai ten, nes po karo dar nebuvo galimybės operų pastatymams. 1946 m. įvyko Renatos dainavimo didžiausias lūžis. Ji dainavo Trieste Verdi operoje „Otello“ Desdemonos rolę. Vėliau dainavo Brescia mieste Mascagni operoje „L'amico Fritz“.

Kai La Scala operoje dainavo Maria Callas ir Renata Tebaldi, prasidėjo savotiška konkurencija

Taip kaip ir Maria Callas, dabar atsidarė operos teatrų durys Renatai Tebaldi. Nors ji save laikė lyrinio sopranu, tačiau Toscanini sakė, kad ji gali dainuoti ir dramatinės roles. Jis Renatą prikaltė dainuoti Verdi „Aida“ La Scala operoje. Šioje operoje ji debiutavo San Francisco ir Lyric Operoje Chicago.

Renata Tebaldi patyrė didelį smūgį, kai staiga mirė jos motina. Po mamos mirties atšaukė visus likusius Metropolitan operos spektaklius. Jos abi buvo labai artimos. Nuolatos keliavo kartu, motina savo dukrai paaukojo visą savo gyvenimą. Renata buvo labai sujaudinta, kai per jos motinos šv. Mišias Šv. Petriko katedroje prisirinko pilna bažnyčia žmonių pagerbti jos mamą, prieš išvežant ją į Italiją palaidoti.

Tebaldi balsas buvo priešinamas Callas. Jis buvo tipiškas itališkas, aksominis, švarus, stiprus. Apie 1962 metus jos balsas pradėjo keistis. Ji visus metus nedainavo, nes turėjo paaukoti savo karjerą. Ir aš jos daugiau nemaciau. Kai sužinojau apie jos staigią mirtį, mane apėmė šurpas. Kiek dangaus kaip angelo. Todėl jis pastatė Renatą virš viso choro. Po to pasklido gandai, kad Toscanini pasakė, jog Tebaldi turi angelo balsą.

Maria Callas Bellini operoje „Norma“.

Tikroji Renatos operinė karjera prasidėjo tada, kai ji La Scala teatre pirmą kartą, vėl Boito operoje „Mefistofele“, atliko abi partijas: Margaritos ir Elenos. Ji ten dar dainavo Wagner operose „Lohengrin“ (Elsos partiją), „Die Meistersinger“ (Evos partiją) ir „Tannhauser“ (Elsos partiją). Renata labai apgailestavo, kad negalėjo dainuoti Wagner operų kituose kraštuose, kadangi ji dainavo itališkai. Ji pati prisipažino, kad nedirbo dainuoti vokiškai, nes jos vokiečių kalba nebuvo gera, o Wagner operoje žodžiai yra labai svarbūs. Ir vėliau, kai jau nebedainavo operose, bet dar dvejus metus gastroliavo su koncertais, niekada nedainavo vokišką dainų (lieder).

Kai La Scala operoje dainavo Callas ir Tebaldi, prasidėjo savotiška konkurencija. Kas ją sukėlė, nelabai aišku. Vieni rašo, kad mažiau pasisekusiam Tebaldi operos dainavimui, Callas sleisdavo gaudus apie jos nesėkmes. Tebaldi viename pasikalbėjime sakė, kad Callas buvo švyturuojanti, madinga ir tuo ji gyveno. „Aš tokia nebuvau ir man to nereikėjo. Aš gyvenau savo pasisekimais. Aš turiu savo publiką, ji turi savo, ir abiem yra užtektinai vietos. Maria paliko žymi mėsų eroje, niekas to negali paneigti. Ji norėjo dainuoti viską ir tai darė. Bet ne kiekvienas nori tai daryti, ir kaip gaila, tai ne visada išeina į gera. Ir aš noriu patvirtinti, kad tarp mūsų nebuvo nė vieno nemalonaus žodžio. Vieną vakarą, kai aš dainavau Metropolitan operoje Cilea Adriana Lecouvreur, nežinant, kad ji sėdi publikoje. Pasibaigus operai, nuėjau į savo kambarį. Staiga atsidaro durys ir įeina Maria su operos vadovu Rudolf Bing ir fotografais. Ji puolė man į glėbį ir pasveikino su mano pasisekimu. Dainuojant šią operą. Ji tada buvo tragiško gyvenimo laikotarpyje, kada ją paliko Onassis, dėl kurio ji paaukojo savo karjerą. Ir aš jos daugiau nemaciau. Kai sužinojau apie jos staigią mirtį, mane apėmė šurpas. Kiek

daug ši išdidi moteris, visų apleista, turėjo kentėti. Aš esu laiminga, kad ji tą vakarą pas mane atėjo, jos apsilankymas nuvertė tą sieną kuri, iš mano pusės niekada neegzistavo“.

Kaip ir apie Callas, yra prirašyta biografinių knygų, taip ir apie Tebaldi. Gaila, kad jos paties neparašė savo autobiografijų. Įdomu, kaip būtų susiklostę jų gyvenimai, jeigu jos būtų gyvenusios skirtingu laiku? Bet, kadangi jų karjeros susikryžavo, tyčia ar netyčia, jos viena kitą išgarsino, net padalino publiką į du frontus.

Kurie lankėme operas, vos atsidarius Lyric Opera of Chicago, 1954 m. buvo laimingi, kad matėme šias dvi primadonas: Maria Callas ir Renata Tebaldi, dainuojancias ir vaidinancias. Po spektaklio Callas vis dar tebevaizdavo, išėjusi nusielenkti publikai. Ilgai, iškėlus rankas, priimdavo publikos aploдимentus, o kartais net priklauptavo. Tebaldi išeidavo su jai tipišku šypsniu, išreiškiančiu nuoširdumą ir paprastumą. O kai Maria Callas ateidavo į operos spektaklį ir sėdėdavo salėje, rodos ir tos operos spektaklis tapdavo svarbesnis. Kai per pertrauką ją apstoje kalbinome, ji su nuoširdžia kantrybe mūsų klausėsi ir pasirašė programą. Renata Tebaldi po spektaklio visus priimdavo, su visais sveikindavosi, savo paprastumu visus sužavėdavo. Kas link profesijos, Renata irgi buvo griežta. Kartą Metropolitan operoje jai nepatiko pasiūtas kostiumas. Ji atsisakė jį vilkėti, sakydama, kad niekas neateis pasizūrėti kostiumo, o manęs ir mano dainavimo.

Tiek Callas, tiek Tebaldi įdainavo daug operų ir arijų plokštelėse. O dabar dar jas galima matyti vaizduojant. Kuriems neteko matyti šių dviejų, aukštų, elegantiškai atrodančių primadonų gyvų, dainuojančių operose ar koncertuose, elektronikos pagalba, galės jų paklausyti, pamatyti ir įvertinti jų muzikinį meną. O mums, mačiusiems jas, pasiliks nepamiršdami išpūdziai. Maria Callas ir Renata Tebaldi nepaliko palikuonių, bet paliko muzikinį kraitį ateinančioms kartoms.